

DOI [https://doi.org/10.32405/2522-9931-2020-13\(42\)-39-53](https://doi.org/10.32405/2522-9931-2020-13(42)-39-53)
УДК 159.9:316.61

Бондарчук Олена Іванівна,
доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедри психології управління
Центрального інституту післядипломної освіти
ДЗВО «Університет менеджменту освіти».
Київ, Україна.
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-3920-242X>
bei.07@ukr.net

Брюховецька Олександра Вікторівна,
доктор психологічних наук, доцент,
професор кафедри психології та особистісного розвитку
Навчально-наукового інституту менеджменту та психології
ДЗВО «Університет менеджменту освіти».
Київ, Україна.
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-4884-2878>
ciparisab011@gmail.com

Чаусова Тетяна Володимирівна,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології та особистісного розвитку
Навчально-наукового інституту менеджменту та психології
ДЗВО «Університет менеджменту освіти».
Київ, Україна.
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-9005-9089>
tvchausova@ukr.net

ГЕНДЕРНО-ВІКОВІ ОСОБЛИВОСТІ ВНУТРІШНЬОЇ СВОБОДИ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

Анотація. Статтю присвячено проблемі вивчення гендерно-вікових особливостей внутрішньої свободи особистості майбутніх психологів. Представлено теоретичний аналіз понять «свобода», «внутрішня свобода особистості». Виявлено, що внутрішня свобода як комплексна особистісна якість є необхідною умовою існування людини, виявляється у взаєминах між людьми і тісно пов'язана з відповідальністю, зі свободою волі і свободою вибору. Встановлено, що внутрішня свобода є визначальним критерієм психологічного здоров'я особистості. Наведено результати емпіричного дослідження гендерно-вікових особливостей внутрішньої свободи особистості майбутніх психологів. На першому етапі дослідження проаналізовані соціальні уявлення про свободу майбутніх психологів. Виявлено, що свобода є невід'ємною частиною

соціальних уявлень майбутніх психологів. На другому етапі дослідження визначено рівні і показники внутрішньої свободи особистості майбутніх психологів. Установлено недостатній рівень внутрішньої свободи особистості майбутніх психологів, переважна більшість досліджуваних мають низький і занижений рівень внутрішньої свободи, що спричинює зниження усвідомлення цінності особистісної свободи людини. На третьому етапі дослідження виявлено гендерно-вікові особливості внутрішньої свободи особистості майбутніх психологів. Констатовано статистично значущі гендерно-вікові відмінності у проявах внутрішньої свободи особистості майбутніх психологів, зокрема, чоловіки мають чіткіші установки на самодетермінацію ніж жінки, їм властиві переконання про здатність людини впливати на події свого життя та протистояти зовнішнім обставинам, особливо старші за віком. Визначено необхідність розробки підходів до психологічного супроводу процесу розвитку внутрішньої свободи майбутніх психологів з урахуванням їх гендерно-вікових особливостей.

Ключові слова: особистість майбутнього психолога; внутрішня свобода; свобода; гендерно-вікові особливості внутрішньої свободи.

1. ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми. Процеси глобалізації та інтеграції світової спільноти, соціально-економічні перетворення, що відбуваються нині в державі, прагнення України стати рівноправним членом міжнародного співтовариства зумовлюють гостру необхідність формувати особистість, орієнтовану на безперервний саморозвиток та самотворчість, основою якого є *свобода*, що пов'язана з можливістю вибору тієї чи іншої позиції і повинна сприяти прийняттю різних дій (К. Абульханова, Г. Костюк, Д. Леонт'єв, В. Петровський, С. Рубінштейн, В. Слободчиков, В. Татенко, В. Чернобровкіна та ін.). Для того, щоб активізувати творчий потенціал людини, необхідні не тільки відповідні умови, а й воля, *внутрішня свобода особистості*, рівень її духовної спрямованості. Внутрішня свобода як моральна категорія і необхідна умова існування людини виявляється у взаєминах між людьми, вона тісно пов'язана з відповідальністю, зі свободою волі і свободою вибору.

За нашим припущенням, для майбутніх психологів тема внутрішньої свободи є досить актуальною в силу обраної професії, адже свобода невіддільна від відповідальності за свої вчинки. У професійній діяльності психолог не лише визначає та відстоює свою стратегію поведінки, а й разом з цим бере на себе відповідальність за результат діяльності щодо

психологічної підтримки особистості за принципом «Не нашкодь».

Водночас, незважаючи на значний прогрес у вивченні особливостей внутрішньої свободи особистості, на сьогоднішній день представлено вкрай мало досліджень, які відображають гендерні та вікові особливості розуміння внутрішньої свободи, її структури, що вимагає додаткового вивчення даного феномена.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У психолого-педагогічній науці інтерес до проблеми внутрішньої свободи особистості простежується практично на всіх етапах розвитку суспільства. Однак особливу увагу до цього питання зростає з другої половини ХІХ – початку ХХ століть, що обумовлено соціально-політичними, економічними, соціокультурними умовами (демократизація суспільства, реформи і трансформації у різних сферах суспільного життя, зміни поглядів на розуміння місця і ролі особистості у суспільстві та ін.).

Суттєве значення для нашого дослідження мають: філософська концепція свободи особистості (Г. Гегель, І. Кант, В. Солов'єв, П. Струве та ін.); теоретичні концепції особистості, діяльності та спілкування (Б. Анан'єв, О. Асмолов, А. Брушлинський, Л. Виготський, Г. Костюк, О. Леонт'єв, С. Рубінштейн, В. Татенко та ін.); сучасні гуманістичні концепції психологічної науки, які орієнтуються на внутрішній світ особистості, виховання її внутрішньої свободи (Е. Бондаревська, В. Маралов, В. Петровський, І. Якиманська та ін.) [2], [3], [8].

Дослідження різноманітних теорій і підходів до розуміння свободи, вивчення її видів, проявів вимагало звернення до робіт зарубіжних вчених (А. Адлер, А. Бандура, А. Бек, Дж. Істербрук, А. Маслоу, Г. Олпорт, К. Роджерс, Р. Райан, Дж. Роттер, Б. Скіннер, Р. Уайт, В. Франкл, З. Фрейд, І. Ялом та ін.). Їх дослідження поєднує розгляд людини як здатної ініціювати свої дії, здійснювати їх регуляцію й контроль, керувати системою детермінації власної активності на основі процесів усвідомлення та рефлексії власних прагнень і потреб [9], [12].

Українські та російські психологи розглядають свободу як особливе ставлення особистості до себе і світу, що визначає спосіб її існування (С. Рубінштейн), як сутність внутрішньої свободи особистості (Г. Балл), як здатність особистості до саморозвитку і самотворчості (Г. Костюк), як можливість бути суб'єктом, автором власних дій і власного життя (В. Слободчиков, В. Татенко), як концепцію свободної причинності (В. Петровський), як форму саморегульованої активності особистості (Д. Леонт'єв), дилему «свобода-детермінізм» (Л. Дорфман), як рефлексивно-діяльнісний підхід до свободи особистості, усвідомлення та змінювання меж

власних можливостей (О. Кузьміна), свободу, відповідальність і духовність особистості у якості параметрів особистісної саморегуляції рівня самодетермінації (О. Калітєвська) тощо [1], [2], [5], [7].

Разом з тим, накопичені наукові дослідження та публікації з проблеми розуміння та підтримки внутрішньої свободи потребують більш ґрунтовного їх вивчення та систематизації у контексті майбутніх психологів. Це зумовило мету нашої роботи.

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Мета роботи – емпірично дослідити гендерно-вікові особливості внутрішньої свободи особистості майбутніх психологів.

Завдання дослідження:

- 1) проаналізувати розуміння майбутніми психологами поняття свободи, внутрішньої свободи, відповідальності;
- 2) визначити рівні та показники внутрішньої свободи особистості майбутніх психологів;
- 3) визначити особливості внутрішньої свободи особистості майбутніх психологів залежно від статі і віку.

3. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ / THE THEORETICAL BACKGROUNDS

Свобода – одне з фундаментальних понять сучасної науки. Аналіз стану вивчення проблеми свободи в психологічній науці дозволив відзначити різноманіття підходів, що відображають полярність поглядів в її трактуванні – від повного заперечення в біхевіоризмі та фрейдизмі до визнання як найвищої цінності в гуманістичній психології. На думку С. Рубінштейна, *свобода особистості* – це можливість самому визначати лінію своєї поведінки, відкинувши всі рішення, несумісні з нею [10].

Сучасними науковцями свобода розглядається як цілеспрямована активність, що саморегулюється, підґрунтям якої є суб'єктність, а провідним механізмом – самодетермінація. Свобода формується протягом життя і у повній мірі є доступною лише зрілій особистості, яка усвідомлює свою здатність і готовність діяти, вільно робити вибір, приймати рішення та керувати своїм життям відповідно до своїх цінностей та смислів (Г. Балл [1], А. Сен [13], В. Чернобровкіна [12] та ін.).

Один із найважливіших аспектів проблеми свободи – це проблема свободи «зовнішньої» і свободи «внутрішньої». Під *свободою «зовнішньої»* ми розуміємо такі обставини, за яких людина має можливість діяти відповідно до своїх внутрішніх потреб і волевиявлень. «Внутрішню»

свободу ми розглядаємо як можливість людини здійснити самостійний вибір, відповідний її внутрішнім цілям і переконанням, мобілізацію вольових зусиль з метою практичної реалізації зробленого вибору, прийняття рішень і їх реалізації. Саме тому *внутрішня свобода* є важливим критерієм психологічного здоров'я особистості.

На думку Г. Балла, для *внутрішньої свободи* як комплексної особистісної якості визначальними є домінуюча роль потреби в самоактуалізації, наявність «справи життя», провідна роль вищих буттєвих цінностей, уміння саморегуляції діяльності, яке засноване на рефлексивних механізмах мислення, надання переваги не знанням а компетентності, реалістичне й неупереджене сприйняття світу, відкритість досвіду та спрямованість на пошук істини, здатність враховувати різні погляди, розширяти завдяки цьому власне бачення, а також здатність, у разі наявності підстав, змінювати свої погляди [1]. Як зазначає К. Шостром, свобода не може бути абсолютною – це не свобода від контролю інших, а радше свобода вияву свого «Я» та власної унікальності [2]. При цьому є підстави припустити, що в гендерно незбалансованому суспільстві можливості прояву власної унікальності можуть бути суттєво обмеженими для жінок унаслідок традиційних гендерних стереотипів щодо їхньої ролі й призначення у суспільному житті [11], [14].

З огляду на вищезазначені положення гуманістичної психології та гендерного підходу й було реалізоване наше емпіричне дослідження.

4. МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH METHODS

Вибірку досліджуваних склади 280 майбутніх психологів, з них 62,1% жінок і 37,9% чоловіків, що в загальному відповідає відсотковому співвідношенню фахівців – психологів різної статі у генеральній сукупності.

В емпіричному дослідженні використано такі методи дослідження:

- теоретичний аналіз, узагальнення і систематизація психологічної, педагогічної та науково-методичної літератури у галузі організаційної психології та освіти;

- методика В. Чернобровкіної «Я» і Світ» [12];

- статистично-математичні методи опрацювання даних з використанням комп'ютерної програми SPSS (версія 23.0).

В якості основної методики дослідження був обраний опитувальник В. Чернобровкіної «Я» і Світ», спрямований на виявлення внутрішньої (особистісної) свободи в дорослих респондентів.

Даний опитувальник ґрунтується на розумінні внутрішньої свободи як смислового утворення особистості, що складається з різних семантичних

елементів сформованого в особистості досвіду стосунків зі світом. Спираючись на дослідження В.Чернобровкіної внутрішня свобода особистості розуміється нами як «сміслові переживання, що акумулює в собі досвід відносин особистості зі світом, стосунків з іншими людьми та ставлення до себе, набутий упродовж життя» [12]. Структура опитувальника відповідає чотирьом підструктурам особистісного досвіду, що утворюють феномен внутрішньої свободи особистості: «позитивна життєва позиція», «психологічна межа «Я», «самодетермінація і життєва стійкість», «екзистенціальний погляд на життя» і відповідно складається з чотирьох груп біполярних тверджень (чотирьох шкал).

5. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH RESULTS

Психологічна наука трактує понятійний простір свободи особистості в контексті головних особистісних якостей: вибір, відповідальність за нього, творча активність, самостійність, здатність до творчої, продуктивної діяльності, прагнення до реалізації власного творчого потенціал, безперервний саморозвиток [9].

На першому етапі нашого дослідження ми проаналізували соціальні уявлення про свободу майбутніх психологів.

Психолого-педагогічні дослідження і практичний досвід спостереження показують, що майбутні психологи мають деякі складнощі у розумінні поняття «внутрішня свобода». На думку майбутніх психологів, свобода – обов'язковий атрибут особистості, разом з тим свобода обмежується законом і моральністю. Здобувачі вищої освіти вважають, що їхнє життя «підкорюється власному вибору», а свобода – засіб для досягнення мети і смислу життя. Вона необхідна, і, на думку майбутніх психологів, її часто у них «забирають». Майбутні психологи виокремлюють різні види свободи: свобода слова, свобода вибору, свобода волі, духовна свобода, свобода віросповідання, фізична свобода тощо. На думку здобувачів вищої освіти, вільна людина – це людина, що знаходиться в стані повного спокою, споглядання, любові. І особистість стає внутрішньо вільною тоді, коли може сказати те, що думає, чує, бачить «тут і зараз»; коли може досягти саме того, чого хоче зараз; коли прямо зараз може піти на ризик в своїх власних інтересах; коли може спілкуватися і ефективно здійснювати зворотний зв'язок. Вони упевнені, що вільні особистості існують самі по собі, вони незалежні.

Також, на думку майбутніх психологів, кожний крок до внутрішньої свободи – це крок до відповідальності, а кожний рівень свободи пов'язаний з новим рівнем відповідальності. Коли особистість починає повністю відчувати свободу, відразу народжується почуття контролю власного вибору

і відповідальності за прийняті рішення. Свобода і відповідальність це дві сторони усвідомленої людської діяльності, оскільки свобода породжує відповідальність, а відповідальність спрямовує свободу.

Отже, проаналізувавши думки майбутніх психологів про свободу, ми дійшли висновку про те, що свобода є невід'ємною частиною їх соціальних уявлень. На наступному етапі емпіричного дослідження визначено рівні та показники внутрішньої свободи особистості майбутніх психологів. На жаль, рівень внутрішньої свободи досліджуваних майбутніх психологів виявився недостатнім для переважної більшості досліджуваних (див. табл.).

Таблиця

Розподіл майбутніх психологів за рівнями й показниками внутрішньої свободи особистості майбутніх психологів

Показники внутрішньої свободи особистості	Рівні прояву (кількість досліджуваних, у %)			
	низький	занижений	придатний	високий
Позитивна життєва позиція	32,9	28,6	32,1	6,4
Психологічна межа «Я»	27,5	35,7	26,1	10,7
Самодетермінація та життєстійкість	16,4	36,8	38,9	7,9
Екзистенціальний погляд на життя	16,1	48,2	28,9	6,8
Загальний показник внутрішньої свободи	33,9	23,9	31,4	10,7

Як видно з табл., переважна більшість досліджуваних мають низький і занижений (33,9% та 23,95 відповідно) рівні внутрішньої свободи. Це свідчить про наявність негативних установок на себе і навколишніх людей, що призводить до базової напруги й очікування небезпеки. У контактах з оточуючими респонденти подекуди погано розрізняють свої та чужі бажання, що створює сприятливе підґрунтя для маніпулювання ними. У складних ситуаціях взаємодії втрачають асертивність або зневірюються у майбутньому, унаслідок чого уникають дій, спрямованих на розв'язання проблемних ситуацій, більше реагують на події, ніж формують їх. Крім того йдеться про відсутність у них досвіду конструктивної взаємодії зі світом та оточуючими, що спричинює зниження усвідомлення цінності особистісної свободи людини.

Придатний і високий рівень внутрішньої свободи мають 31,4% і 10,7% досліджуваних відповідно. Це досліджувані, які позитивно ставляться до життєвих перспектив, характеризуються довірою до себе та навколишніх. Вони конструктивно протистоять зовнішньому тиску та маніпулюванням. Під час розв'язання складних життєвих ситуацій спираються на себе та свою

внутрішню силу, зберігаючи самоповагу і довіру до себе й набуваючи досвід конструктивного поведіння у будь-яких складних ситуаціях. Такі респонденти беруть на себе відповідальність за власні вибори та дії, захищають своє життя від небажаних втручань. Вони приймають себе і своє життя, вірять у свободу людини обирати власний життєвий шлях тощо.

Детальний аналіз показників внутрішньої свободи особистості майбутніх психологів свідчить, що за шкалою «Позитивна життєва позиція» досліджувані характеризуються неспокійним емоційним фоном, помірною невпевненістю у майбутньому, собі та власних силах, недовірою до світу та інших людей.

За шкалою «Психологічна межа «Я» більшість досліджуваних виявили схильність до залежності від зовнішньої оцінки, несамостійність у прийнятті рішень, складність в тому, щоб відмовляти іншим у справах, які не відповідають власним потребам, слабе розрізнення своєї і не своєї відповідальності. За шкалою «Самодетермінація та життєстійкість» більшість респондентів вірять у власні сили в протистоянні складним життєвим ситуаціям, досить стійкі у стресових ситуаціях, намагаються спрямовувати своє життя у напрямку бажаних цілей.

За шкалою «Екзистенціальний погляд на життя» досліджувані недостатньо усвідомлюють цінності людського життя, цінності свободи і відповідальності людини у виборі власного життєвого шляху.

Подальше емпіричне дослідження дозволило нам виявити статистично значущі ($p < 0,01$) гендерно-вікові відмінності у проявах внутрішньої свободи особистості майбутніх психологів (див. рис.).

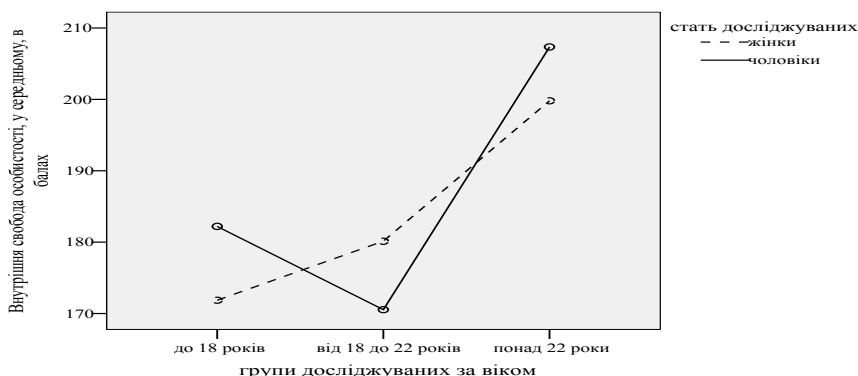


Рис. Гендерно-вікові особливості внутрішньої свободи особистості майбутніх психологів

Як видно з рис., у досліджуваних, старших за віком, усі показники внутрішньої свободи вище ($p < 0,01$). Вони більш довіряють навколишнім і світу, оптимістично дивляться у майбутнє, здатні висловлювати свою позицію, надавати і отримувати підтримку. Впевнені у собі і своїй спроможності розв'язувати складні життєві ситуації, здатні виявляти стійкість у стресових ситуаціях, приймати життя в його складних виявах. Орієнтовані на саморозвиток і само зміни.

Також примітно, що у представників чоловічої статі (особливо віком до 18 років і понад 22 роки) всі показники вище ніж у жінок, окрім показників «Психологічна межа «Я» і «Екзистенціальний погляд на життя», для якого відсутні статистично значущі відмінності за статтю (в останньому випадку є лише за віком). Так, якщо середній показник внутрішньої свободи для жінок-майбутніх психологів – 183,2, то для чоловіків – 186,7. Це можна пояснити можливою гендерною нерівністю у нашому суспільстві, за якою чоловікам надається право бути більш самостійними, тому в них яскравіше виражені переконання щодо спроможності людини впливати на свою долю й протистояти зовнішнім обставинам. Отримані дані узгоджуються з результатами дослідження В. Чернобровкіної, присвяченого дослідженню смислової структури переживання внутрішньої свободи досліджуваними [12].

Отже, результати емпіричного дослідження засвідчують, що рівень внутрішньої свободи в різні періоди дорослості має свої особливості, що співвідносяться з гендерним та віковим чинниками. Вплив гендерного чинника на вияв внутрішньої свободи виявляється в тому, що чоловіки мають більш чіткі установки на само детермінацію, проте жінкам менше, ніж чоловікам, властиві переконання про здатність людини впливати на події свого життя та протистояти зовнішнім обставинам.

6. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

1. Виявлено, що свобода є невід'ємною частиною соціальних уявлень майбутніх психологів.

2. Установлено недостатній рівень внутрішньої свободи особистості майбутніх психологів, переважна більшість досліджуваних мають низький і занижений рівень внутрішньої свободи, що спричинює зниження усвідомлення цінності особистісної свободи людини.

3. Виявлено статистично значущі гендерно-вікові відмінності у проявах внутрішньої свободи особистості майбутніх психологів, зокрема: чоловіки мають чіткіші установки на само детермінацію ніж жінки, їм

властиві переконання про здатність людини впливати на події свого життя та протистояти зовнішнім обставинам, особливо старші за віком.

Перспективи подальших досліджень. Перспективи подальшого вивчення проблеми внутрішньої свободи ми вбачаємо у теоретичному обґрунтуванні та апробації програми психологічного супроводу процесу розвитку внутрішньої свободи майбутніх психологів у процесі їх підготовки у закладах вищої освіти.

7. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] Г. Балл, «Психологическое содержание личностной свободы: сущность и составляющие», *Психология в рациогуманистической перспективе: избр. работы*. Киев, Украина: Основа, 2006, с. 257–280.
- [2] І. Галецька, Т. Сосновський, «Психологічне здоров'я як критерій внутрішньої свободи», *Психологічні студії Львівського університету*, Вип. 1, с. 79–85, 2004.
- [3] Т. Е. Егорова, С. М. Скуратовский, А. А. Никольская, «Теоретические аспекты исследования понятия внутренней свободы в контексте субъектности и активности человека», *Успехи современной науки*, Т. 5, № 2, с. 96–99, 2017. [Электронный ресурс].
Доступно: <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=28830284>
- [4] Е. И. Кузьмина, «Диалектическое единство свободы и ответственности», *Мир образования – образование в мире*, № 1, с. 111–123, 2015.
- [5] Е. И. Кузьмина, *Психология свободы: теория и практика*. Санкт-Петербург, Россия: Питер, 2007, 336 с.
- [6] Д. Леонтьев, «Феномен ответственности: между недержанием и гиперконтролем», *Экзистенциальное измерение в консультировании и психотерапии*, Т. 2, с. 7–22, 2005.
- [7] Д. А. Леонтьев, Е. Р. Калитеевская, Е. Н. Осин, «Личностный потенциал при переходе от детства к взрослости и становление самодетерминации», *Личностный потенциал: структура и диагностика: монография*; Д. А. Леонтьев, Ред. Москва, Россия: Смысл М, 2011, с. 611–641.
- [8] Д. Н. Москаленко, «Феномен свободы в социокультурном пространстве трансформирующегося общества», дис. канд. наук, Федеральное гос. автономное образовательное учреждение высшего проф. образования «Северо-Кавказский федеральный университет». Ставрополь, Россия, 2014.

- [9] Н. А. Степанова, «Психологическая свобода личности как основа профилактики зависимого поведения», *Bulletin of the Moscow State Regional University (Psychology)*, № 3, с. 121–133, 2017. [Электронный ресурс]. Доступно: https://www.researchgate.net/publication/321326248_PSYCHOLOGICAL_FREEDOM_OF_THE_INDIVIDUAL_AS_THE_BASIS_OF_ADDICTIVE_BEHAVIOR_PREVENTION doi: [10.18384/2310-7235-2017-3-121-133](https://doi.org/10.18384/2310-7235-2017-3-121-133)
- [10] С. Л. Рубинштейн, *Основы общей психологии*. Санкт-Петербург, Россия: Питер, 2008, 705 с.
- [11] М. Ткалич, *Гендерна психологія*. Київ, Україна: Академія, 2016, 256 с.
- [12] В. А. Чернобровкіна, *Психологія особистісної свободи: монографія*. Луганськ, Україна, 2012, 487 с.
- [13] А. К. Sen, «Human rights and capabilities», *Journal of Human Development*, № 6(2), р. 151–166, 2005.
- [14] А. J. Stewart, С. McDermott, «Gender in Psychology», *Annual Review of Psychology*, Vol. 55, р. 519–544, 2004.

GENDER AND AGE PECULIARITIES OF THE INNER FREEDOM OF FUTURE PSYCHOLOGISTS' PERSONALITY

Olena Bondarchuk,

DrSc, Prof, Head of Department of Management Psychology,
of the Central Institute of Postgraduate Education
SIHE «University of Educational Management».
Kyiv, Ukraine.
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-3920-242X>
bei.07@ukr.net

Oleksandra Brukhovetska,

PsyD, Prof., Department of Psychology
and Personal Development Educational and Scientific Institute
of Management and Psychology SIHE «University of Educational Management».
Kyiv, Ukraine.
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-4884-2878>
ciparisab011@gmail.com

Tatyana Chausova,

Candidate of Psychological Sciences, Associated Professor,
Associated Professor of the Department of Psychology and Personal Development
Educational and Scientific Institute of Management and Psychology
SIHE «University of Educational Management».
Kyiv, Ukraine.
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-9005-9089>
tvchausova@ukr.net

Abstract. The article is devoted to the problem of studying the gender-age characteristics of the inner freedom of the personality of future psychologists. The theoretical analysis of the concepts of «freedom», «inner freedom of the individual» is presented. It was revealed that inner freedom as a complex personal quality is a necessary condition for human existence, manifests itself in relationships between people and is closely related to responsibility, free will and freedom of choice. It has been established that inner freedom is a determining criterion for the psychological health of a person. The results of an empirical study of gender-age characteristics of the inner freedom of the personality of future psychologists are presented. At the first stage of the study, social attitude about freedom of future psychologists were analyzed. It was revealed that freedom is an integral part of the social concepts of future psychologists. At the second stage of the study, the levels and indicators of the inner freedom of the personality of future psychologists were determined. An insufficient level of inner freedom of the personality of future psychologists was established, the overwhelming majority of the studied low and underestimated level of internal freedom, causes a decrease in the awareness of the value of personal freedom of a person. At the third stage of the research, the study of gender-age characteristics of the inner freedom of the personality of future psychologists was carried out. There are statistically significant gender and age differences in the manifestations of inner freedom of the future psychologists, in particular, men have clearer attitudes to self-determination than women, they have beliefs about the ability to influence the events of his life and resist external circumstances, especially older. The necessity of developing approaches to psychological support of the process of development of inner freedom of future psychologists taking into account their gender and age peculiarities is determined.

Key words: personality of the future psychologist; freedom; inner freedom; gender; gender and age peculiarities of inner freedom.

ГЕНДЕРНО-ВОЗРАСТНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ВНУТРЕННЕЙ СВОБОДЫ ЛИЧНОСТИ БУДУЩИХ ПСИХОЛОГОВ

Бондарчук Елена Ивановна,

доктор психологических наук, профессор,
заведующая кафедрой психологии управления
Центрального института последипломного образования
ГУВО «Университет менеджмента образования».
Киев, Украина.

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-3920-242X>
bei.07@ukr.net

Брюховецкая Александра Викторовна,

доктор психологических наук, доцент,
профессор кафедры психологии и личностного развития
Учебно-научного института менеджмента и психологии
ГУВО «Университет менеджмента образования».
Киев, Украина.

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-4884-2878>
ciparisab011@gmail.com

Чаусова Татьяна Владимировна,

кандидат психологических наук, доцент,
доцент кафедры психологии и личностного развития
Учебно-научного института менеджмента и психологии
ГУВО «Университет менеджмента образования».
Киев, Украина

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-9005-9089>
tvchausova@ukr.net

Аннотация. Статья посвящена проблеме изучения гендерно-возрастных особенностей внутренней свободы личности будущих психологов. Представлены теоретический анализ понятий «свобода», «внутренняя свобода личности». Выявлено, что внутренняя свобода как комплексное личностное качество является необходимым условием существования человека, проявляется во взаимоотношениях между людьми и тесно связана с ответственностью, со свободой воли и свободой выбора. Установлено, что внутренняя свобода является определяющим критерием психологического здоровья личности. Приведены результаты эмпирического исследования гендерно-возрастных особенностей внутренней свободы личности будущих психологов. На первом этапе исследования проанализированы социальные представления о свободе будущих психологов. Выявлено, что свобода является неотъемлемой частью социальных представлений

будущих психологов. На втором этапе исследования определены уровни и показатели внутренней свободы личности будущих психологов. Установлено недостаточный уровень внутренней свободы личности будущих психологов, подавляющее большинство исследуемых имеет низкий и заниженный уровень внутренней свободы, что вызывает снижение осознание ценности личностной свободы человека. На третьем этапе исследования проведено исследование гендерно-возрастных особенностей внутренней свободы личности будущих психологов. Констатированы статистически значимые гендерно-возрастные различия в проявлениях внутренней свободы личности будущих психологов, в частности, мужчины, особенно старше по возрасту, имеют более четкие установки на самодетерминацию, чем женщины, им более свойственно убеждение о способности человека влиять на события своей жизни и противостоять внешним обстоятельствам. Определена необходимость разработки подходов к психологическому сопровождению процесса развития внутренней свободы будущих психологов с учетом их гендерно-возрастных особенностей.

Ключевые слова: личность будущего психолога; свобода; внутренняя свобода; гендер; гендерно-возрастные особенности внутренней свободы.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] G. Ball, «Psihologicheskoe sodержanie lichnostnoj svobody: sushchnost' i sostavlyayushchie», Psihologiya v raciogumanisticheskoy perspektive: izbr. raboty. Kiev, Ukraina: Osnova, 2006, s. 257–280.
- [2] I. Haletska, T. Sosnovskiy, «Psykhologichne zdorovia yak kryterii vnutrishnoi svobody», Psykhologichni studii Lvivskoho universytetu, Vyp. 1, s. 79–85, 2004.
- [3] T. E. Egorova, S. M. Skuratovskij, A. A. Nikol'skaya, «Teoreticheskie aspekty issledovaniya ponyatiya vnutrennej svobody v kontekste sub"ektnosti i aktivnosti cheloveka», Uspekhi sovremennoj nauki, T. 5, № 2, s. 96–99, 2017. [Elektronnyj resurs].
Dostupno: <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=28830284>
- [4] E. I. Kuz'mina, «Dialekticheskoe edinstvo svobody i otvetstvennosti», Mir obrazovaniya – obrazovanie v mire, № 1, s. 111–123, 2015.
- [5] E. I. Kuz'mina, Psihologiya svobody: teoriya i praktika. Sankt-Peterburg, Rossiya: Piter, 2007, 336 s.

- [6] D. Leont'ev, «Fenomen otvetstvennosti: mezhdu nederzhaniem i giperkontrol'em», Ekzistencial'noe izmerenie v konsul'tirovanii i psihoterapii, T. 2, s. 7–22, 2005.
- [7] D. A. Leont'ev, E. R. Kaliteevskaya, E. N. Osin, «Lichnostnyj potencial pri perekhode ot detstva k vzroslosti i stanovlenie samodeterminacii», Lichnostnyj potencial: struktura i diagnostika: monografiya; D. A. Leont'ev, Red. Moskva, Rossiya: Smysl M, 2011, s. 611–641.
- [8] D. N. Moskalenko, «Fenomen svobody v sociokul'turnom prostranstve transformiruyushchegosya obshchestva», dis. kand. nauk, Federal'noe gos. avtonomnoe obrazovatel'noe uchrezhdenie vysshego prof. obrazovaniya «Severo-Kavkazskij federal'nyj universitet». Stavropol', Rossiya, 2014.
- [9] N. A. Stepanova, «Psihologicheskaya svoboda lichnosti kak osnova profilaktiki zavisimogo povedeniya», Bulletin of the Moscow State Regional University (Psychology), № 3, s. 121–133, 2017. [Elektronnyj resurs].
Dostupno: https://www.researchgate.net/publication/321326248_PSYCHOLOGICAL_FREEDOM_OF_THE_INDIVIDUAL_AS_THE_BASIS_OF_ADDICTIVE_BEHAVIOR_PREVENTION doi: [10.18384/2310-7235-2017-3-121-133](https://doi.org/10.18384/2310-7235-2017-3-121-133)
- [10] S. L. Rubinshtejn, Osnovy obshchej psihologii. Sankt-Peterburg, Rossiya: Piter, 2008, 705 s.
- [11] M. Tkalych, Henderna psykholohiia. Kyiv, Ukraina: Akademiia, 2016, 256 s.
- [12] V. A. Chernobrovkina, Psykholohiia osobystisnoi svobody: monohrafiia. Luhansk, Ukraina, 2012, 487 s.
- [13] A. K. Sen, «Human rights and capabilities», Journal of Human Development, № 6(2), p. 151–166, 2005.
- [14] A. J. Stewart, C. McDermott, «Gender in Psychology», Annual Review of Psychology, Vol. 55, p. 519–544, 2004.

*Стаття надійшла до редакції
20 вересня 2020 року*